

Hon na převlečený virus

Nevím, zda by v komerční televizi prošel návrh, že uděláme dvaceti pětiminutový pořad o imunologii, ale ve veřejnoprávní České televizi ten prostor máme. Imunologie jako věda nepůsobí příliš akčně. Ale kdo ví? Možná, že to, co je vidět pod mikroskopem, si nežadá s dobrodružným filmem. Kdo by to mohl potvrdit nebo vyvrátit lépe než prof. MUDr. Jiří Městecký, americký vědec českého původu, který patří ke světové špičce v oboru slizniční imunity. Výsledky jeho výzkumů jsou důležitým přínosem pro léčbu onemocnění, jako je roztroušená skleróza či revmatoidní artritida a ty nejnovější souvisejí s výzkumem vakcíny proti AIDS.

Jiří Městecký

Kolik bakterií může být ve sklenici vody tady na stole?

Několik desítek tisíc.

Děkuji, dnes se asi nenapiju.

To je zanedbatelný počet. Buněk v našem těle je deset na třináctou, kdežto bakterií deset na čtrnáctou. Na každou buňku v našem těle připadá deset bakterií. Člověk je vlastně chodící inkubátor.

Co o těch bakteriích víme?

Přes 99 % jich žije v našem tlustém střevě. Sídí tam stovky druhů, které nebyly vůbec klasifikovány.

Co tam všechny dělají?

Neznáme všechny, ale vypadá to, že spokojeně žijí; některé pro nás pracují, jiné nám škodí, některé nás ohrožují, jiné chrání a mnohé z nich mohou dělat obojí. Mají na svědomí nejvíce úmrtí, většina z nich je nám však prospěšná, produkují kupříkladu některé druhy vitaminů, my jim dodáváme živiny, je to velká symbióza. Těžko by se nám žilo bez nich a my bychom jim také hodně chyběli.

Otcova hlava v krabici na klobouky

Budete si ji nejspíš pamatovat z filmu „Jurský park“, kde hraje doktorku Ellie. Pokud patříte k náročnějším filmovým divákům, znáte ji z kultovních filmů Davida Lynche „Modrý samet“ a „Zběsilost v srdci“. Rolí, které Laura Dernová sehrála ve filmech a televizních seriálech, je mnohonásobně víc a vynesly jí tři Zlaté globy a dvě nominace na Oscara. Oba její rodiče jsou vynikající herci a Laura spolu s matkou byly dokonce nominovány na Oscara za tentýž film, což se v historii cen Americké filmové akademie stalo poprvé.

Laura Dernová

Na myšlenku stát se herečkou vás údajně přivedl režisér Martin Scorsese. Jak k tomu došlo?

Sakra, vy jste pečlivě připravil! Matka hrála v jeho filmu *Alice už tu nebydlí*, vzala mě na natáčení, kde mě zařadili do komparsu, abych se tam nenudila. Bylo mi sedm. Měla jsem za úkol sedět a lízat zmrzlinu, nic těžkého. Jenže tu scénu natáčeli devatenáctkrát.

To jste si užila spoustu zmrzliny. Jaká to byla?

Banánová, od té doby ji nejím. A když ten záběr konečně dotočili, Scorsese řekl matce: „Snědla devatenáct zmrzlin a nepoblinkala se. Měla by být herečkou.“ Matka to později dávala k dobru jako vtipnou historku z natáčení, ale mně se to zalíbilo a začala jsem to sama rozhlašovat.

Podle všeho to zabralo. S Davidem Lynchem jste jako sedmnáctiletá točila film *Modrý samet*. To je kultovní film a často jsem si kladl otázku, jak vznikl. Měl pevný scénář? Měl vůbec scénář?

Měl. Na rozdíl od dalších filmů, které jsem s Davidem dělala, měl *Modrý samet* přesný, chronologický scénář. Četla jsem ho, přitahoval mě, ale nerozuměla jsem mu.

Nebylo to vlastně štěstí? Kdybyste rozuměla, třeba byste do toho nešla?

To je možné, asi bych se lekla. Ale ten film mi změnil život, protože – řečeno knižním obratem – našla jsem svého Mistra. Herce nemůže potkat větší štěstí.

Zvířata jsou hloupí lidé

To, že je Praha hlavní město, ještě neznamena, že se všechno důležité a progresivní musí odehrávat právě v něm. Pamatuji doby, kdy se za moderním, ve své době převratným divadlem jezdilo do Liberce, Ústí nad Labem nebo Prostějova, a nemusí to platit jen o umění. Může to platit i ve vědě. Na plovárně bylo už několik hostů, kteří měli jedno společné – Přírodovědeckou fakultu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Tak jako zoolog profesor Jan Zrzavý.

Jan Zrzavý

Překvapilo mě, že jste zoolog, ale píšete hodně o lidech, možná více než o zvířatech. Neminul jste se v profesi?

Neminul. Dívat se na člověka jako na zvíře je jedna z nejpozoruhodnějších věcí, které se pro biology v moderní vědě otvírají. Ne v tom banálním smyslu, že máme srdce, plíce, játra, ledviny a další orgány podobně jako zvířata, ale v analogiích mezi chováním lidí a zvířat, v analogiích vztahů, které mezi lidmi a zvířaty panují. Zoolog zkoumá lidskou společnost z hlediska své odbornosti. Je to relativně nový přístup, který začal v sedmdesátých letech minulého století, není ještě plně probádaný, ale už dokázal využít nezvyklé, nečekané úhly pohledu k odhalení poznatků, které boří staré mýty a vyvracejí zavedená klišé.

Není pes skvělý objekt zkoumání? Málokde vidíte tak zřetelný cit jako ve vztahu člověka a psa. Co se děje v psí hlavě?

Nic zásadně odlišného od toho, co se děje ve vlčí hlavě. Vlci jsou sociální zvířata, která k udržení svého společenství a jeho přežití potřebují partnerské vztahy. U psa došlo dlouhým vývojem k přesmyku v tom, koho považuje za partnera.

Co si o psech asi vlci myslí?

Pro vlky je pes sice nadále vlk, jenže divný vlk žijící ve smečce s idioty, tedy lidmi, kteří nerozumí vlčí řeči. Pes je vlk, který používá jen primitivní signály, protože jeho lidská smečka není schopna sofistikovanější komunikace. Vlci kupříkladu neštěkají, uchýlí se k tomu, jen když je třeba vydat varovný signál. Vlčice zaštěká na vlčata jen tehdy, když něco hrozí a je třeba rychle reagovat.

Napsal jste knížku, proč se lidé zabíjejí. Bohužel jsem ji nestihl přečíst, ale slyšel jsem, že je vtipná. Co může být vtipného na tom, jak se lidé zabíjejí?

Ten název je zavádějící, není to kniha o tom, jak lidé páchají sebevraždy, nýbrž o tom, jak se vraždí navzájem. Shromáždil jsem mnoho výzkumů, mezi jinými i ty, které se prováděly v americkém Detroitu. Kdysi to bylo bohaté město, takřka výkladní skříň prosperity americké střední třídy, ale s úpadkem automobilového průmyslu Detroit neodvratně upadá. Je tam obrovská kriminalita, vraždy jsou na denním pořádku. Ještě před pár lety je policie vyšetřovala, teď je jich tolik, že rezignovali. Ale ještě než to vzdali, udělali poslední pokus to zvrátit, pochopit, proč dochází k tolika vraždám, a pozvali si specializované psychology, kteří prostudovali tisíce dokumentů, výslechů a hlášení.

Vražda je unikátní zločin v tom, že vždycky vyvolá velký tlak a mobilizuje vůli i prostředky vypátrat, kdo je vrahem. A toho se až na výjimky daří vypátrat. Takže dokumentace vražd je hodně vypovídající a z detroitských policejních archivů začaly vycházet pozoruhodné skutečnosti. Značná část vražd se stala v rámci rodiny, byť se to netýkalo všech příbuzných. Nejčastějšími oběťmi byli manželé a manželky. Byly také vražděny děti, u žádného z etnik to nebylo nic výjimečného, a pachatelem byl nejčastěji nevlastní rodič... Když si to promyslíte, začnou vás napadat věci, které mnohdy tušíme, ale stydíme si je přiznat. Vzpomeňte si, v kolika

pohádkách jsou otčím nebo macecha zdrojem nebezpečí pro dítě. Jak se to do pohádek dostalo? Protože se to dělo. A dodnes děje. Je těžké si to přiznat. Nejpřekvapivější však je, že na šokující zjištění reagují někteří lidé jako na novou zábavu. Pobavilo je, že nahlédli někam, kam se nahlížet nesmělo.

Jak je to v přírodě? Existují zvířata, která zabijí jen pro zábavu?

Samozřejmě. To je pověra, že zvířátka jsou hodná a člověk zlý. Má to i modifikovanou verzi, že přírodní národy jsou dobré a civilizovaný člověk zkažený.

Sledujte kočky, když jim poskytnete dost myší. Zprvu je zabijí a sežerou, pak pouze zabijí, a když i to je omrzí, jen si s nimi pohrávají a udržují je v hrůze. V přírodě nehledejme příklady mravní síly, najdeme jenom výjimky, ale ty potvrzují pravidlo. Skutečné vzory mravní síly jsou jen v lidském druhu.

Ideální řešení nejsou z tohoto světa

Když chcete zjistit, jaká je kvalita rad nějakého poradce, doporučuji si přečíst, co před několika lety předvídal, a porovnat to s tím, co se opravdu stalo. Petr Robejšek napsal v roce 2002 toto: „Ekonomicky zaostalí členové eurozóny nebudou moci vyvážit jak drahé nekvalitní výrobky, tak levnou námezdní sílu. Pokusí se vyvážit ze svěřací kazajky eura požadavkem na zvýšení finanční pomoci nebo hrozbou většího zadlužení. Ti, kteří se moc nezatěžují hodnotami, jako jsou výkonost a spořivost, využijí společnou měnu k tomu, aby přenesli odpovědnost za své hospodářské problémy na bohatší členy měnové unie.“

Petr Robejšek

Představme si, že vás právě zvolili prezidentem Evropské unie se silnými pravomocemi. Co byste udělal?

Jako první bych zrušil prezidentský úřad. A snažil bych se, aby to bylo jasně pochopeno – že je to výzva, aby se Evropská unie soustředila na to, co umí a může, a přestala usilovat o to, co neumí a čeho dosáhnout nemůže.

To, co umí, je zprostředkovat a koordinovat hospodářské zájmy svých členů, usnadňovat jejich naplňování, posilovat soutěž, rozšiřovat trh. To, čeho nemůže dosáhnout, je nadnárodní stát. Prezident EU je symbolem snahy o nadnárodní stát, a proto bych tu funkci zrušil jako první.

Je EU schopna takové sebereflexe?

To je vážná otázka, protože EU může a zřejmě bude existovat podle Parkinsonových zákonů, byrokratické instituce porostou tou měrou, s níž budou ztrácet svůj účel a smysl. Budou ztrácet autoritu, konkrétně se to projeví tím, že v Evropě začnou přebírat vládu ti, kteří v ní vládli v novodobých dějinách vždy, tedy tři, čtyři velké, silné země. Příznaky toho vidíme už dnes.

Je to dobře nebo špatně, že nemáme euro?

Je to vlastně dar z nebes, protože nám to poskytlo a poskytuje čas, aby zdejší politické a ekonomické elity zvážily, co to přinese a jaké budou náklady, kolik to bude stát. Pro naši malou ekonomiku je velmi důležitá ta část nezávislosti, kterou jsme si ještě uchovali, tedy vlastní měna. V případě krize ji můžete zlevnit, abyste posílil vývoz. Pro zemi tak závislou na exportu, jako je naše, představuje měna životně důležitý nástroj konkurenceschopnosti.

To je jistě pravda v současné krizi. Ale ta jednou skončí.

Odhlédněme od krize, jsou tu závažnější jevy. Předně globalizace, jejíž výnosy slábnou, zatímco náklady stoupají, a to jak ekonomické a sociální, tak i politické. Začíná návrat k domácím trhům.

Protekcionalismus je tabuizované téma, ale světovou ekonomiku bude ovládat stále více. Důležité je politické pozadí – zatímco západní demokracie nemohou zajistit svoji stabilitu jinak než volebními nabídkami občanům, asijské státy nic takového dělat nemusí, svých občanů se prostě neptají, a když někteří voliči projeví nespokojenost, státní moc odpoví hned a nevybíravě. Pro evropskou politiku to není rovnocenná soutěž ani příznivá situace.

Závažným jevem v západních zemích je také odcizování elit, které přestaly stmelovat společnost upevňováním tradičních hodnot, jako jsou kupříkladu národ či rodina. Naopak tento hodnotový systém zpochybňují a rozměňují ve jméno tolerance k hodnotám jiným, které jsou vnímány jako cizí. Žijeme v kultu tolerance, převedeno do praxe se to projevuje tím, že ten, kdo porušuje zavedené společenské normy, dostává přednost před tím, kdo tyto normy dodržuje. Chovají se tak zejména akademické a mediální elity, které mohou uplatňovat svůj vliv, aniž by musely nést jeho důsledky.

Dělal jsem magora a vzali mě na herectví

Skvělý herec a neméně dobrý režisér, který dostal už dva Oscary. Jeho kariéra se však pohybovala po horské dráze do zářivých výšin, odkud se prudce propadla do velké hloubky. V roce 2006 byl Mel Gibson zatčen pro jízdu v opilosti, pak měl konflikt s policií, nakonec byl kvůli jakési poznámce obviněn z antisemitismu. Hollywood se k němu obrátil zády. Ne tak karlovarský filmový festival, kde pil vodu, nekouřil a zdravě jedl. Komentoval to však slovy: „Přišel jsem o všechno, co jsem měl rád.“

Mel Gibson

Vyrůstal jste v rodině, kde bylo jedenáct dětí. Kolikátý jste byl?

Číslo šest. Dítě uprostřed. To, na kterém stojí rovnováha mezi mladšími a staršími sourozenci.

Jedenáct dětí, to už je skoro akční film. Prali jste se hodně?

Bráchové se vždycky perou, nepotřebují k tomu důvod. Nelíbí se vám, jak se tváří, tak mu ji natáhnete. On vám to vrátí, někdy to tím skončí, jindy se to rozvine...No, my se ale taky měli rádi, rvačky byly vlastně služba, kterou jsme si poskytovali, abychom byli dobře vyzbrojení do života. Víme, kde to víc bolí, kdy zaútočit, kdy se uhnout.

Vzpomenete si na poslední rvačku?

Jasně, porval jsem se s bráchou, který byl o rok mladší, jenže víc rostl a byl o hodně větší. Zvedl mě do výšky a vyhodil ze svého pokoje. Tak to mu nesmí projít, řekl jsem si a po chvíli zaťukal na jeho dveře. A on, hlupák, otevřel.

Jako herec jste spolupracoval s několika vynikajícími režiséry. Když jste se pustil sám do režie, žádal jste někoho z nich o radu?

Před prvním filmem jsem byl vylekaný, vlastně hodně vyděšený. Volal jsem všem, se kterými jsem předtím pracoval. Nepomohlo mi to.

Divíte se? Proč by vám měli pomáhat, vždyť jste byl konkurent?

Oni se mi snažili pomoci, teď už vím, že to není možný, nejde udělit jednu zázračnou radu. Jeden z nich, skvělý režisér, se mě snad hodinu vyptával, čeho se vlastně bojím, a pak řekl: „Nevím, co ti poradit.“ Volal jsem Clintovi Eastwoodovi. „Budu režírovat a bojím se. Co mám dělat?“ – „Nic, přestaň se bát!“ – „Ale jak? Čím se toho zbavím, proč se nemám bát?“ – „Protože se už dlouho motáš kolem filmu a někam sis uložil plno těch sraček, které jsou k tomu potřeba. Ty teď vyplavou na povrch.“

Rada nad zlato!

Jenže Clint měl pravdu. Spoustu věcí jsem za ty roky viděl, slyšel, pochytil a někam uložil, byť jsem si v té době nemyslel, že bych je mohl někdy potřebovat.

Jaký byl první natáčecí den?

Strašný. Ale jak do toho jednou spadnete, začnou se ze všech stran hrnout otázky a problémy, musíte je řešit a nemáte čas se bát.